

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра кримінального права та
процесу

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Кримінальний процес»

на тему:

« Документи як джерело доказів у кримінальному процесі»

Студентки 3 курсу ПР - 32 групи

Галузь знань 0304 «Право»

Напрямок підготовки 6.030401

«Правознавство»

Танасів К.В.

Керівник: зав. кафедри кримінального
права та процесу

к.ю.н., доц.

Рогатинська Н.З.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	5
1.1. Поняття документа як джерела доказів у кримінальному процесі.....	5
1.2. Сутність електронного документа та його значення у кримінальному процесі.....	9
1.3. Співвідношення документів - джерел доказів та документів - речових доказів.	11
РОЗДІЛ 2 КЛАСИФІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ.....	14
РОЗДІЛ 3 ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК НАДАННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ.....	20
3.1. Особливості надання документів.....	20
3.2. Процедура зберігання документів у кримінальному процесі та вирішення питання про спеціальну конфіскацію.....	24
ВИСНОВОК.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	29

ВСТУП

Актуальність теми. Закріплюючи пріоритет прав та свобод людини і громадянина у всіх сферах суспільного життя і визнаючи їх утвердження та забезпечення як головний обов'язок держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України), Україна спрямовує свої зусилля на приведення у відповідність до обраного демократичного курсу розвитку норм усіх без винятку галузей права.

13 квітня 2012 року було прийнято новий Кримінальний Процесуальний кодекс України, який у параграфі 4 (ст.ст. 98-100) закріпив поняття та особливості речових доказів і документів. Варто зазначити, що тим законодавець здійснив упорядкування таких норм та позбувся низки недоліків у порівнянні з старим Кримінально-процесуальним кодексом України

Одним з обов'язкових елементів правової, управлінської, адміністративної діяльності - є фіксація інформації, оскільки передавати на відстань, отримувати, зберігати в часі її можна лише попередньо зафіксувавши. Тому матеріальними носіями інформації, що фіксується, є документи. Слід зазначити, що діяльність правоохоронних органів з розслідування та вирішення кримінальних проваджень пов'язана зі збиранням, перевіркою та оцінкою доказів та їх процесуальних джерел, значну частину серед яких становлять документи. Кримінальний процесуальний закон визнає їх самостійним джерелом доказів, що підлягає, разом з іншими процесуальними джерелами, перевірці, оцінюванню і використанню в процесі доказування на загальних підставах. Документ являє собою один з найпоширеніших елементів суспільних відносин, оскільки створюється людиною. Він містить у собі певну інформацію та є матеріальним об'єктом чи речовим носієм інформації.

Теоретичною основою дослідження слугували праці, присвячені проблемам використання документів як процесуальних джерел доказів у кримінальному судочинстві: В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, Л. Д. Удалової, В. Ю. Шепітька, М. Є. Шумила, Г. А. Матусовського, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, М. І. Сірого, О. Г. Шило, С. М. Стахівського, В. М. Тертишника, Н. С. Карпова, Є. Г. Коваленка, В. П. Колмакова, В. С.

Зеленецького, А. В. Іщенка, В. М. Іщенка та інших дослідників.

Метою роботи є характеристика особливостей документа як джерела доказів у кримінальному процесі.

Завданнями є:

- визначити поняття документа як джерела доказів у кримінальному процесі;
- розкрити сутність електронного документа та його значення у кримінальному процесі;
- проаналізувати співвідношення документів - джерел доказів та документів - речових доказів;
- розглянути класифікацію документів як джерел доказів;
- охарактеризувати процесуальний порядок надання та зберігання документів як джерел доказів.

Об'єктом дослідження слід вважати документ, як джерела доказів у кримінальному процесі, який є спеціально створений відповідною особою та містить зафіксовані відомості, котрі можуть бути використані як доказ обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Предметом дослідження є норми кримінально-процесуального законодавства України, що закріплюють основні положення щодо документів-доказів і регулюють процесуальні аспекти надання та зберігання таких доказів.

Структура роботи. Курсова робота складається із вступу, трьох взаємопов'язаних між собою розділів, висновку та списку використаних джерел. Робота розміщена на 30-ти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

1.1. Поняття документа як джерела доказів у кримінальному процесі

Документи у кримінальному провадженні широко використовуються за умови дотримання вимог кримінального процесуального закону до їх форми і змісту, а відтак, їх належності та допустимості.

Спершу розглянемо поняття документа. Визначення поняття «документ» можна зустріти в різноманітних, довідниках, енциклопедіях, словниках. Наприклад, великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «документ» як, по-перше, діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт та підтверджує право на що-небудь і слугує доказом будь-чого; по-друге, письмовий твір, грамота, рахунок як свідчення про щось історичне чи важливе; по-третє, спеціальне значення - форматований паперовий носій даних, яке заповнюють вручну чи автоматично; по-четверте, письмове свідоцтво, яке офіційно підтверджує особу [4, с. 236]. Проте, слід зазначити, що таке визначення не має нормативного характеру.

Відповідно до ст. 99 Кримінального Процесуального кодексу України (далі КПК України) документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [1].

Розглянемо визначення документа як джерела доказів, що надається науковцями у кримінальному процесі.

На думку В. Д. Арсеньєва документом є предмет матеріального світу, в якому «штучно» зафіксовано певний факт. До нього можна віднести аркуш паперу, де зроблено запис про певну подію, фото-, кіноплівка, негатив тощо.

Як вважає Ю. М. Прокоф'єв, документом слід вважати предмет

матеріального світу, де фотографічним, письмовим чи іншим способом зафіксовано відомості про факти, котрі мають значення у кримінальній справі [15, с. 350].

Н. О. Кузнецова вважає, що документ - це спеціально виготовлений носій інформації поза межами кримінального судочинства відповідними посадовими особами, що не є суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності, а також предмет матеріального світу, котрий зберіг сліди діяльності і призначений для фіксування, передання інформації чи використання його в інших цілях.

М. О. Громов та Н. П. Царьова визначають поняття «документ» як матеріальний носій запису, на якому громадянин чи офіційна особа загальнозрозумілим та прийнятим способом зафіксувала відомості про обставини, котрі мають значення для правильного вирішення справи як докази чи джерела доказів.

М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибка вважають, що в кримінальному процесі документами може бути не тільки предмет, на якому за допомогою знаків письма (наприклад, ієрогліфів, букв, цифр, нотних знаків тощо) викладені та засвідчені обставини, котрі мають значення для справи, але й предмети, на яких вказані обставини, що зафіксовані за допомогою звуку чи зображення (фото-, фоно-, відео- кінодокументи, малюнки, карти, перфокарти, схеми, креслення). Науковці зазначають, що документи як самостійні джерела доказів важливі саме своїм змістом, а не якимись іншими його якостями.

Як вважає В. М. Іщенко, документ - це будь-який предмет матеріального світу де різноманітними умовними знаками - літерами, цифрами, зафіксовано ту чи іншу думку або зображення якого-небудь об'єкта [7, с. 58].

Під документом О. П. Острійчук вважає матеріальний об'єкт, що спеціально створений з метою збереження інформації, котрий містить за допомогою звуку, письмових знаків, зображення та ін. відомості, котрі можуть бути використані як доказ факту або обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [12, с. 747].

На нашу думку найбільш обґрунтованим є визначення, котре

сформульоване В. Дем'янчуком, котрий під документом як джерелом доказів у кримінальному процесі розуміє матеріальний об'єкт, який перебуває у зафіксованій формі та безпосередньо відображає відомості про факти та події, що мають кримінальне процесуальне значення і викладені з допомогою знаків та дають змогу відтворювати в формі зображень чи усної мови, передавати і тлумачити людську думку. Документ може бути складений певною особою, підприємством, установою, організацією або отриманий в установленому порядку органами розслідування або судом та доданий до матеріалів справи [7, с. 58].

Н. З. Рогатинська виділяє такі ознаки кримінально-процесуального поняття документа як джерела доказів:

- документ завжди є матеріальним об'єктом;
- документ є джерелом доказової інформації, коли в ньому зафіксовані відомості про події та факти, що мають значення для правильного вирішення кримінальної справи;
- зміст документа повинен відповідати вимогам: законності, обґрунтованості, справедливості, послідовності;
- відомості засвідчуються чи описуються органами або особами, від яких документ виходить, у межах їх посадової компетенції або якщо документ виходить від громадянина в межах повноважень і фактичної проінформованості;
- документ повинен бути одержаний у встановленому кримінально-процесуальному порядку органами розслідування або судом і доданий до матеріалів справи [15, с. 351].

Джерелом доказу документа є його автор. Правове положення джерела доказів у цьому випадку визначається компетенцією автора документа, яка обмежується межами його функцій. Документи можуть мати офіційний характер, якщо вони виходять від державних органів, організацій (акти ревізій, документальних перевірок тощо) Авторами документів можуть бути і громадяни, коли надаються угоди, розписки та інші акти, пов'язані з реалізацією прав і обов'язків [16, с. 185]

Отже, відомості у документі можуть бути відображені не лише за допомогою букв цифр та алфавіту. З такою метою можуть використовуватися телеграфні, стенографічні знаки, умовні зображення, креслення, схеми, проекти, моделі, плани, карти, малюнки, таблиці, графіки тощо. Інформація у документах може фіксуватися людиною та з допомогою різноманітної техніки. Наприклад, за допомогою засобів комп'ютерної техніки інформація може відображатися на жорсткому диску чи вінчестері, різноманітних дисках, картах пам'яті, магнітооптичних дисках та ін.. Слід зазначити, що використання комп'ютерних технологій викликало корінні зміни у фіксації документів та призвело до появи нових типів документів на нетрадиційних матеріальних носіях.

1.2. Сутність електронного документа та його значення у кримінальному процесі

Поняття електронного документу та його характерні ознаки розкрито у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року. Варто зазначити, що у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг» використано інформаційний підхід до регулювання юридично значущих правовідносин і визначено більшість понять. Одночасно цей закон має дискусійні положення, що потребують окремого дослідження та обговорення. Наприклад, незрозумілою залишається роль і значення запропонованої концепції з погляду збирання та представлення доказів у кримінальному судочинстві, закріпленої у новому КПК.

Відповідно до ст. 5 вище зазначеного Закону, електронний документ - це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, що включають обов'язкові реквізити документів. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною [2].

Для того, щоб зрозуміти сутність електронного документу необхідно проаналізувати його ознаки. Необхідно вказати на те, що йому притаманні як загальні, так і спеціальні ознаки.

До загальних ознак належать:

- матеріальна форма;
- юридична сила;
- наявність реквізитів, визначених законодавством або державними стандартами;
- копії документа, автентичні оригіналу. За вимогою сторін підлягають нотаріальному посвідченню цифровим підписом нотаріуса.

Н. А. Потомська, М. Є. Дирдін та Н. В. Лісова у своїх дослідженнях виділяють такі спеціальні ознаки:

- зміст електронного документа має електронну форму фіксації інформації за допомогою комп'ютерних засобів;

- створення документа відбувається у спеціальному електронному середовищі програмного забезпечення, поза якою документ не існує;

- електронному документу і документообігу притаманні риси динамічності електронно-цифрових процесів обробки, кодування інформації комп'ютерними засобами в електронному середовищі перебування;

- електронному документу притаманна риса збереження, відображення, перекодування форми представлення та трансляції по комп'ютерних мережах;

- зміст, форма та вид електронного документа органами чуття людини не сприймаються, але його алгоритмічні програми можна дослідити, проаналізувати. Відповідно можна вирішувати і діагностичні, і ідентифікаційні завдання, провівши судову експертизу.

Слід зазначити, що електронний документ буде визнаватися доказом у кримінальній справі за наявності хоча б однієї з таких умов:

- якщо він виступав знаряддям злочину;
- зберіг на собі сліди злочину;
- є предметом злочину;
- є майном, цінним папером чи іншою цінністю, отриманою в результаті злочинних дій або нажитою злочинним шляхом;

- може виступати засобом для виявлення злочину та встановлення обставин по кримінальній справі;

- якщо викладені в ньому відомості мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню по кримінальній справі.

Отже, наведені ознаки та властивості електронного документа дозволяють стверджувати, що це нове джерело доказової інформації сучасного інформаційного суспільства [14, с. 241-242].

1.3. Співвідношення документів - джерел доказів та документів - речових доказів

Процесуальний режим фіксації появи, зберігання і вирішення долі документів по суті відрізняється від процесуального режиму, встановленого законом для речових доказів. Через це й важливо у кожному конкретному випадку визначити, яке джерело доказів має місце - документ чи речовий доказ.

Ю. М. Грошевий, С. М. Стахівський при відмежуванні документів та речових доказів виходять із переліку ознак, які можуть мати окремі види речових доказів. Науковці вважають, що документи стають речовими доказами, коли вони мають одну із ознак речових доказів та можуть бути засобом для встановлення обставин справи [6, с. 134].

Так, Ляш А. О. пропонує проводити розмежування документів - самостійних джерел доказів і документів - речових доказів за характером їх формування, за змістом, за способом їх процесуального оформлення в кримінальній справі, а також за сукупністю тих ознак, які притаманні документам - самостійним джерелам доказів: офіційність, дійсність, обумовленість їхньої доказової сили виключно тим значенням змісту, завдяки якому річ стає документом. Науковець вважає, що розмежування документів як самостійного виду джерел доказів і документів - речових доказів необхідно проводити не за якоюсь окремо взятою ознакою, а за сукупністю їх характерних властивостей.

Слід відзначити важливість для справи документів як речових доказів за часом їх виявлення, зовнішнім виглядом, місцем, індивідуальними ознаками тощо. Зміст документа, що виступає речовим доказом, як правило, значення не має. Проте, винятком є ті документи, котрі набувають статусу речових доказів та зберігають, при цьому, значення документів як самостійних джерел доказів (наприклад, підроблені документи) [10, с. 87].

А. Слободзян документи як докази розмежовує за такими критеріями:

1. Документ є самостійним джерелом доказів. В змісті документа викладено інформацію (описування обставин чи фактів), що має значення для

кримінального провадження. Цей документ можна замінити іншим аналогічним документом чи дублікатом. Дублікат документа (документ, виготовлений у такий же спосіб, як і його оригінал) може бути визнаний судом як оригінал документа.

2. Документ є речовим доказом, котрий є способом передачі інформації. В цьому разі документ несе необхідну інформацію не тільки змістом, але й особливостями своїх зовнішніх ознак, місцем виявлення, тобто як предмет матеріального світу безпосередньо відображає якісь обставини, котрі необхідно встановити під час процесуальних дій [16, с. 185].

О. П. Острійчук вказує, що документи можуть бути визначені процесуальним джерелом доказів, лише тоді, коли в них містяться відомості про обставини, що мають значення для кримінального провадження. У тих випадках, якщо документи зберегли на собі сліди вчинення кримінального правопорушення або були об'єктом протиправних дій, наприклад, знаряддям вчинення кримінального правопорушення, вони є речовими доказами. у документі як самостійному джерелі доказів має значення саме його зміст, а не якісь інші його якості [12, с. 748].

На нашу думку найбільш вдало проводить розмежування документів - джерел доказів від документів - речових доказів С. Й. Гонгало, а саме:

1. Відомості, що зафіксовані у документах - речових доказах, відрізняються від інформації, що міститься в «інших документах», за своїм процесуальним статусом.

2. Документи - джерела доказів можуть бути замінними, в той час як документи - речові докази не можуть бути замінені на інші, внаслідок того, що зміни, які відбулися з ними, пов'язані з подією злочину та сліди, що відобразились в них - є унікальні.

3. Доказове значення у документах - джерелах доказів має лише зміст, а їх форма носить допоміжне значення. На відміну від них, документи - речові докази значимі у справі не лише за змістом, а й за своїм зовнішнім виглядом, місцем, часом їх виявлення тощо.

4. Документ - джерело доказів містить в собі відомості, котрі складаються з опису події злочину або фактів його вчинення за допомогою письма чи інших умовних знакових кодів тощо. Документ - речовий доказ закріплює не опис матеріальних слідів злочину або факту його скоєння, а самі сліди злочину, що збереглися на ньому.

5. Документи як джерела доказів можуть копіюватися з наступним процесуальним оформленням, що не зменшує їх доказового значення, а речові докази практично завжди унікальні та неповторювані [5, с. 3-4].

Отже, важливо розрізняти документи - як джерело доказів та документи як речові докази. У документі як самостійному джерелі доказів має значення саме його зміст.

РОЗДІЛ 2

КЛАСИФІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ

Документи як джерела доказів у кримінальному судочинстві можна класифікувати за різними ознаками.

За характером виникнення документи поділяються на дві групи:

1. Офіційні - документи, які надходять від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій і установ, службових осіб. До них належать характеристики, акти ревізії, довідки та інші. До офіційних документів ставляться особливі вимоги, а саме: їх зміст визначається компетенцією посадової чи службової особи відповідного органу, яка діє в межах наданих їй повноважень; форма документа має містити необхідні обов'язкові реквізити (прізвище, ім'я та по-батькові посадової чи службової особи, яка його склала, дату та місце складання, встановлений для даного документа перелік відомостей, спеціальні бланки, номер реєстрації, підписи, печатки, штампи, супроводжувальні листи тощо).

2. Особисті - документи, що надходять від фізичних осіб. До них належать телеграми, записки, листи тощо. Такі документи можуть містити вказівку на автора, його анкетні дані чи бути анонімними [8, с. 136].

За способом фіксації відомостей документи можуть бути:

1. Письмові документи (довідки, характеристики) - усі рукописні та машинописні документи, виготовлені за допомогою оргтехніки.

2. Графічні (схеми, графіки, креслення) - документи, в яких зображення об'єктів передано за допомогою ліній, штрихів, світлотіні.

3. Фотодокументи (фотокартки); кінодокументи (кіноплівки).

4. Відеозапис (відеотеки);

5. Звукозапис - фонограми як такі, що створюються за допомогою будь-якої системи звукозаписування й відтворюють звукову інформацію, наприклад, записану під час проведення нарад, засідань тощо [16, с. 186].

Відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України до документів можуть належати й:

- висновки ревізій і акти перевірок;

- матеріали відеозапису, фотозйомки, звукозапису, та інші носії інформації в тому числі електронні;

- матеріали, що отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

- складені у порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій і додатки до них, в тому числі носії інформації, на яких зафіксовано процесуальні дії за допомогою відповідних технічних засобів;

- матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп осіб, що зібрані оперативними підрозділами із дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та за умови дотримання вимог, що ставляться до документів [1].

Висновки ревізій та акти перевірок. Рух і стан майна організації відображено у різних облікових документах, злочинні дії, що здійснюються у сфері виробничої і фінансово-господарської діяльності, як правило, відображено в цих документах у вигляді підроблень, що призводить до відхилень від законної діяльності. Такі підроблення зазвичай виявляються при проведенні документальних ревізій, результати яких можуть слугувати засобом збирання доказів під час кримінального провадження.

Матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні). При вирішенні питання про залучення таких документів до кримінального провадження як доказів необхідно керуватися Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням СБУ щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 62 Конституції України від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011, згідно з яким одержання фактичних даних будь-якими фізичними або юридичними особами внаслідок вчинення ними ініціативних, цілеспрямованих, а не ситуативних (випадкових) дій із застосуванням власних (приватних) технічних засобів злочинного діяння (фото-, кіно-, відео-, звукозаписи, відеокамери спостереження, розташовані як у приміщеннях, так і ззовні) розцінюється як незаконне обмеження або порушення

основоположних прав і свобод людини та громадянина, гарантованих Конституцією України, і є підставою для визнання поданих доказів недопустимими. Зважаючи на викладену позицію Конституційного Суду України, такий вид документів має виходити від державних органів та їх посадових осіб, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Процедуру направлення органом, уповноваженим здійснювати зносини з компетентними органами іноземної держави, або передання центральним органом України щодо міжнародної правової допомоги компетентному органу іноземної держави матеріалів, одержаних у результаті виконання запиту (доручення, клопотання) про міжнародну допомогу, визначено у ч. 5 ст. 548, ч. 1 ст. 555, ч. 3 ст. 560, ст. 564, частинах 4-6 ст. 588, КПК України.

Складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії. Відповідно до ч. 1 ст. 256 КПК України протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема речі і документи або їх копії, можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час до- судового розслідування. Загальні вимоги щодо змісту та форми процесуальних документів, що складаються під час провадження, встановлено у статтях 104-108 КПК України [16, с. 186; 1].

Необхідно зазначити, що такі документи становлять окрему групу документальних засобів доказування. Відповідно, як джерела доказів у кримінальному провадженні вони мають процесуальну природу і формуються в процесі пізнавальної діяльності слідчого, прокурора, а отже, їх доказова сутність полягає у ефективності відповідної діяльності. І, безсумнівно, важливо також

зауважити, що в загальному вигляді будь-який протокол, у якому фіксуються процесуальні дії, можна визначити як окремий документ, але не кожен такий документ буде доказом [9, с. 138].

Матеріали, в яких зафіксовані фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази. До них можна віднести протоколи слідчих (розшукових) дій та протоколи негласних слідчих (розшукових) дій. Розглянемо їх детальніше.

Протоколи слідчих (розшукових) дій - це письмові акти, в яких слідчий, прокурор фіксують хід і результати проведення таких дій.

Процесуальним джерелом доказів є протоколи всіх слідчих (розшукових) дій, крім протоколів допитів свідків, потерпілих, підозрюваних, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, оскільки доказове значення мають їх показання [8, с. 137]. Наприклад, протокол пред'явлення особи для впізнання, протокол пред'явлення речей для впізнання, протокол огляду трупа, протокол проведення освідування тощо.

Загальні вимоги до будь-якого протоколу процесуальної дії, а значить і до протоколу слідчої (розшукової) дії, визначені у ст. 104 КПК України.

Протокол складається з:

1. Вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву процесуальної дії; особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2. Описової частини, яка повинна містити відомості про: послідовність дій; отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи;

3. Заключної частини, яка повинна містити відомості про: вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Ці вимоги конкретизуються у деяких статтях цього Кодексу, які регламентують порядок складання протоколу певної слідчої (розшукової) дії. Як приклад, можна навести ст. 231 КПК України, у якій встановлені вимоги до протоколу пред'явлення для впізнання, а саме: обов'язково зазначається, що пред'явлення для впізнання проводилося в умовах, коли особа, яка пред'явлена для впізнання, не бачила і не чула особи, яка впізнає, а також вказуються всі обставини і умови проведення такого пред'явлення для впізнання. У такому разі анкетні дані особи, яка впізнає, до протоколу не вносяться і не долучаються до матеріалів досудового розслідування [1].

Перед підписанням протоколу учасникам слідчої (розшукової) дії надається можливість ознайомитися із його текстом, при цьому їм роз'яснюється право робити зауваження і доповнення. Протокол підписують усі особи, які брали участь у її проведенні. Якщо хтось із них відмовляється його підписати, про це зазначається у протоколі [8, с. 137].

Протоколи негласних слідчих (розшукових) дій - це письмові акти, в яких посадові особи уповноважених оперативних підрозділів фіксують хід і результати проведення таких дій. Прикладами протоколів негласних слідчих (розшукових) дій можна назвати протокол обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, протокол установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, протокол спостереження за особою, річчю, місцем тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 252 КПК України складання протоколів є

обов'язковим при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору. Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування (ч. 1 ст. 256 КПК України) [1].

РОЗДІЛ 3

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК НАДАННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ

3.1. Особливості надання документів

Відповідно до ч. 3 ст. 99 КПК України сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зобов'язані надати суду оригінал документа. Оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа - його відображення, якому надається таке ж значення, як документу.

У випадку відсутності оригіналу документа, подається його дублікат. Дублікат документа (документ, виготовлений таким же способом, як і його оригінал) може бути визнаний судом як оригінал документа.

Слід зазначити, що для підтвердження змісту документа можуть бути визнані допустимими й інші відомості, якщо:

- оригінал документа втрачений або знищений, крім випадків, якщо він втрачений або знищений з вини потерпілого або сторони, яка його надає;
- оригінал документа знаходиться у володінні однієї зі сторін кримінального провадження, а вона не надає його на запит іншої сторони;
- оригінал документа не може бути отриманий за допомогою доступних правових процедур [1].

Сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право надати витяги, копії, узагальнення документів, які незручно повністю досліджувати в суді, а на вимогу суду - зобов'язані надати документи у повному обсязі.

Витяг - це одна з форм надання інформації, яка полягає у наданні копії якоїсь частини документа.

Копіяція - це процес написання твору, наукової праці на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання джерел.

Узагальнення документів полягає в аналізі документів і підготовленні

результатів узагальнення в текстовій чи іншій формі [9, с. 139].

Як зазначає А. Слободзян, залучення документів як доказів до кримінального провадження відповідно до вимог кримінального процесуального закону можливе у такі способи:

- подання за власною ініціативою учасниками провадження, а також будь-якими іншими фізичними та юридичними особами;

- витребування і отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб документів, їх копій, висновків ревізій, актів перевірок на вимогу сторони кримінального провадження та потерпілого;

- вилучення документів під час обшуку, що проводиться на підставі ухвали слідчого судді;

- тимчасового доступу на підставі ухвали слідчого судді, суду, що полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії, а у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом - вилучення (тимчасовий доступ заборонено до документів, зазначених у ст. 161 КПК України);

- одержання на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження [16, с. 188].

Сторона зобов'язана надати іншій стороні можливість оглянути або скопіювати оригінали документів [1].

Оцінка документів як доказів проводиться за загальними правилами. Насамперед варто перевірити, чи уповноваженим органом або особою видано документ, чи оформлений він належним чином (якщо це офіційний документ - чи є на ньому підписи, печатка й інші необхідні реквізити). Перевіряється також дійсність документа, для чого в необхідних випадках може бути призначено експертизу. Якщо зміст документа викликає сумніви у достовірності викладених у ньому відомостей, може бути проведений допит особи, яка склала документ, перевірене її відношення до провадження. Зміст документа зіставляється з

іншими доказами у справі [9, с. 257].

Слід зазначити, що оцінка доказів - це розумова (логічна) діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, яка полягає в тому, що вони за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК України).

Документи, як і інші докази оцінюються за внутрішнім переконанням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Ним є їх тверда впевненість у правильності своїх знань та висновків, оскільки вони ґрунтуються на фактичних даних.

Оцінка документів як доказів спрямована на з'ясування таких обставин:

- чи стосуються зібрані фактичні дані предмету доказування;
- зі зібрані документи-докази відповідно до вимог кримінального процесуального закону;
- чи достатньо зібраних документів-доказів для достовірного висновку про обставини, які становлять предмет доказування; чи зібрані документи-докази становлять собою достовірну і повну інформацію про вчинене кримінальне правопорушення [8, с. 125-126].

Жоден документ-доказ не має наперед встановленої сили (ч. 2 ст. 94 КПК України) [1]. Це правило є основним для системи вільної оцінки доказів. Вільна оцінка доказів допускає варіативність у результатах оцінки одних і тих саме доказів, здійснюваної різними державними органами, які ведуть кримінальне провадження. Саме тому законодавець передбачає право суду апеляційної та касаційної інстанції, які в результаті оцінки доказів дійшли інших висновків, ніж суд першої інстанції, скасувати вирок і призначити новий розгляд у цьому суді.

Процес оцінки документів-доказів включає визначення їх належності, допустимості, достовірності та достатності.

Належними є документи-докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (ст. 85 КПК України).

Допустимим визнається документ-доказ, якщо він отриманий у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом (ч. 1 ст. 86 КПК). Умови допустимості доказів такі: одержання фактичних даних із належного джерела (ч. 2 ст. 84 КПК); одержання фактичних даних уповноваженим суб'єктом; одержання фактичних даних у встановленому законом порядку [1].

Достовірність означає, що документи-докази правильно відображають матеріальні та нематеріальні (ідеальні) сліди.

Оцінка достовірності документів-доказів виявляється в тому, що:

- вивчається особа, яка є носієм відомостей про фактичні дані;
- аналізуються умови знаходження матеріального носія інформації;
- досліджується зміст відомостей (послідовність та повнота викладення, наявність протиріч, неточностей та ін.);
- інформація, яка отримана з даного процесуального джерела, зіставляється з інформацією з інших джерел.

Достатніми є документи-докази тоді, коли в своїй сукупності вони дають можливість слідчому, прокурору, слідчому судді, суду встановити усі передбачені законом обставини кримінального провадження на тому рівні знання про них, який потрібен для прийняття законного та обґрунтованого процесуального рішення [8, с. 127].

3.2. Процедура зберігання документів у кримінальному процесі та вирішення питання про спеціальну конфіскацію

Порядок зберігання речових доказів, в тому числі і документів конкретизується у відомчих нормативних актах, основним з яких є Інструкція про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду від 27 серпня 2010 р. № 51/401/649/471/23/125. Слід, проте, зазначити, що, виходячи із положень ст. 1, ч. 3 ст. 9 КПК, якщо правила, викладені у цій Інструкції, не узгоджуються із вимогами ст. 100, вони не підлягають застосуванню [11, с. 93].

КПК України передбачає особливий порядок зберігання документів у кримінальному процесі. Зокрема, відповідно до ст. 100 вище зазначеного кодексу документ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий. Сторона кримінального провадження, якій наданий документ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні [1].

Варто зазначити, що документи, листи та інші записи, приєднані до справи як речові докази, мають зберігатися у конвертах, вкладених між чистими аркушами паперу. Конверти опечатують і підшивають у справу. При цьому конверт нумерують як аркуш справи. Якщо приєднується велика кількість аркушів і документів, то їх вкладають до конверта, який додають до справи [11, с. 93]. Документи, які за своїми властивостями (габаритами, кількістю, вагою, об'ємом) не можуть зберігатися разом з матеріалами кримінального провадження, зберігаються у спеціальних приміщеннях органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, що обладнані сейфами (металевими шафами), стелажми, оббитими металом дверима, ґратами на вікнах, охоронною та протипожежною сигналізацією, крім матеріальних носіїв секретної інформації, які передаються в установленому законом порядку на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ. У разі відсутності обладнаного приміщення виділяються спеціальні сейфи

(металеві шафи) достатнього розміру [3]. Слід зазначити, що документ має зберігатися протягом усього часу кримінального провадження. За клопотанням володільця документа слідчий, прокурор, суд можуть видати копії цього документа, а за необхідності - його оригінал, долучивши замість них до кримінального провадження завірени копії. У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй документа вона зобов'язана відшкодувати володільцю витрати, пов'язані з втратою чи знищенням документа та виготовленням його дублікату. Документи, що надані суду, зберігаються в суді [2]. Речові докази у вигляді цінних паперів у документарній формі передаються для зберігання уповноваженому банку. Речові докази у вигляді документів, які мають культурну цінність, передаються для зберігання Мінкультури або Укрдержархіву відповідно до їх компетенції [3].

Слід зазначити, що витрати, пов'язані із зберіганням і пересиланням документів, здійснюються за рахунок Державного бюджету України відповідно до Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 року №1104. Граничний розмір таких витрат не може перевищувати суми, обчисленої на підставі первинних документів, які підтверджують витрати [3].

Питання про спеціальну конфіскацію та долю документів, які були надані суду, вирішується судом під час ухвалення судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження. Такі документи повинні зберігатися до набрання рішенням законної сили. У разі закриття кримінального провадження слідчим або прокурором питання про спеціальну конфіскацію та долю документів вирішується ухвалою суду на підставі відповідного клопотання, яке розглядається згідно із статтями 171-174 КПК України. При цьому документи, які є речовими доказами, залишаються в матеріалах кримінального провадження протягом усього часу їх зберігання [17, с. 293].

ВИСНОВОК

Під документом як джерелом доказів у кримінальному процесі розуміє матеріальний об'єкт, який перебуває у зафіксованій формі та безпосередньо відображає відомості про факти та події, що мають кримінальне процесуальне значення і викладені з допомогою знаків та дають змогу відтворювати в формі зображень чи усної мови, передавати і тлумачити людську думку. Документ може бути складений певною особою, підприємством, установою, організацією або отриманий в установленому порядку органами розслідування або судом та доданий до матеріалів справи.

На сьогодні як джерела доказів широко використовуються електронні документи. Слід зазначити, що електронний документ - це доказова інформація, зафіксована на матеріальному носіїві в електронній формі, що дозволяє його ідентифікувати. Електронному документу притаманні загальні та спеціальні ознаки.

Електронний документ буде визнаватися доказом у кримінальній справі у випадку: якщо він виступав знаряддям злочину; зберіг на собі сліди злочину; є предметом злочину; є майном, цінним папером чи іншою цінністю, отриманою в результаті злочинних дій або нажитою злочинним шляхом; може виступати засобом для виявлення злочину та встановлення обставин по кримінальній справі; якщо викладені в ньому відомості мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню по кримінальній справі.

Потрібно розрізняти документи - речові докази, та документи - джерело доказів. Доказове значення у документах - джерелах доказів має лише зміст, а їх форма носить допоміжне значення. На відміну від них, документи - речові докази значимі у справі не лише за змістом, але й за своїм зовнішнім виглядом, часом, місцем, їх виявлення тощо. Документи - джерела доказів можуть бути замінними, в той час як документи - речові докази не можуть бути замінені на інші, оскільки сліди, що відобразились у них, є унікальними. Документи як джерела доказів можуть копіюватися із наступним процесуальним оформленням. Така дія не зменшує їх доказове значення. Речові докази

практично завжди унікальні та неповторювані. Документ - джерело доказів містить в собі відомості, які складаються з опису події злочину чи фактів його вчинення за допомогою письма або інших умовних знакових кодів тощо. Документи - речові докази закріплюють самі сліди злочину, що збереглися на ньому.

Джерелом доказу документа є автор документа. Документ-доказ має зміст і форму. Зміст документа - це дані, які відображені у документі у відповідній формі. Форма документа - це його зовнішні ознаки, матеріал, з якого він виготовлений, - папір, тканина, фотоплівка тощо.

Документи як джерела доказів у кримінальному судочинстві можна класифікувати за різними ознаками: за характером виникнення документів (офіційні та особисті); за способом фіксації відомостей документи можуть бути (письмові, графічні документи, фотодокументи, відеозапис (відеотеки), звукозапис).

До документів можуть належати й: висновки ревізій і акти перевірок; матеріали відеозапису, фотозйомки, звукозапису, та інші носії інформації в тому числі електронні; матеріали, що отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; складені у порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій і додатки до них, в тому числі носії інформації, на яких зафіксовано процесуальні дії за допомогою відповідних технічних засобів; матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп осіб, що зібрані оперативними підрозділами із дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та за умови дотримання вимог, що ставляться до документів.

Сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження зобов'язана подати оригінали документів. Оцінка документів як доказів проводиться за загальними правилами. Документ повинен відповідати вимогам належності, допустимості, достатності

та достовірності. У ньому має бути вказане конкретне джерело відомостей про обставини і факти, що підлягають доказуванню, з тим, щоб за необхідності його можна було перевірити процесуальним шляхом. Документи як самостійні джерела доказів важливі саме своїм змістом.

На останок слід зазначити, що розробники КПК України належне місце відвели такому джерелу доказів, як документ, але викладені норми потребують подальшого вивчення та вдосконалення, що, безумовно, сприятиме належним процесуальним можливостям як на досудовому розслідуванні, так і в судових провадженнях при вирішенні справи по суті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний Процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 р. / Відомості Верховної Ради України (ВВР) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv>.
2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року, із змінами та доповненнями, станом на 24.06.2005 р. / Відомості Верховної Ради України (ВВР) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
3. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 року №1104. / Відомості Верховної Ради України (ВВР) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF/conv/paran19#n19>
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. - К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. - 1440 с.
5. Гонгало С. Й. Про співвідношення документів-доказів та речових доказів / С. Й. Гонгало // Зб. наук. статей за мат. VII Міжнародної науково-практичної конференції, «Актуальні питання реформування правової системи України», (45 червня 2010 р.). - Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2010. - С. 579-581.
6. Грошевий Ю. М. Докази і доказування у кримінальному процесі. Науково-практичний посібник / Ю. М. Грошевий, С. М. Стахівський. - К: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2006. - 272 с.
7. Дем'янчук В. Застосування поняття «документ» у кримінальному процесі / В. А. Дем'янчук // Правова інформатика. - 2008. - №2 (18). - С. 63-67.
8. Кримінальний процес: підруч. / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. - К.: «Центр учбової літератури», 2013. - 544 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний

коментар / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. - Х.: Одісей, 2013. - 1104 с.

10. Ляш А. О. Докази і доказування у кримінальному судочинстві: Навч. посіб. / А. О. Ляш, С. М. Стахівський; За наук. ред. Ю. М. Грошевого. - К.: Університет «Україна», 2006. - 185 с.

11. Молдован А. В. Кримінальний процес України: навч. посіб. / А. В. Молдован, С. М. Мельник. - К. : Центр учбової літератури, 2013. - 367 с.

12. Острійчук О. П. Поняття та система процесуальних джерел доказів у контексті реформування процесу доказування в кримінальному процесі / О. П. Острійчук // Форум права. - 2013. - № 1. - С. 745-750.

13. Павлюк В. В. Документи в кримінальному провадженні / В. В. Павлюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2013. - № 2. - С. 284-287.

14. Потомська Н. А. Визначення електронного документа як доказу у кримінальному процесі України / Н. А. Потомська, М. Є. Дирдін та Н. В. Лісова // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). - 2011. - № 3 (54). - С. 238-243.

15. Рогатинська Н. З. Значення документа як джерела доказів у кримінальному судочинстві / Н. З. Рогатинська // Університетські наукові записки. - 2012. - № 3. - С. 349-354.

16. Слободзян А. Документ як джерело доказів у кримінальному провадженні / А. Слободзян // Науковий вісник Національної академії прокуратури України. - 2014. - № 1. - С. 184-190.

17. Ященко А. М. Спеціальна конфіскація: деякі аспекти застосування / А. М. Ященко // Часопис Київського університету права. - 2013. - № 4. - С. 291-294.